

15 İyun: Milli Qurtuluşa aparən yol və liderin xilaskarlıq məramı

(əvvəlki qəzetin 15 iyun 2023-cü il tarixli sayında)

15 iyundan sonrakı tarixə qısa baxış

Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ilə müstəqil Azərbaycan dövlətinin və xalqının tarixində yeni bir mərhələ başladı. Bu mərhələnin səciyyəvi cəhəti müasir müstəqil dövlətin xilası və möhkəm əsaslarda qurulmasıdır. Hakimiyyətə gəlişi ilə ölkəni parçalanmaqdan, xalqı vətəndaş müharibəsindən xilas edən Heydər Əliyev müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu və memarı oldu. Azərbaycanda təməlləri möhkəm olan güclü dövlətlik ənənəsinin və dərin dövlətin əsası qoyuldu.

Uğurlu Horadiz əməliyyatı ilə düşməne zərbə vuruldu. Bir sıra ərazilər işğaldan azad edildi. İşğalçı ölkə və havadarları Azərbaycanın qəti mövqeyini gördülər.

Dövlətin və millətin inkişafı baxımından tarixi əhəmiyyət daşıyan bir sıra məsələlər həll olundu. Azərbaycan dövləti 1994-cü ilin may ayının əvvəllərində NATO-nun "Sülh naminə tərəfdaşlıq proqramı"na qatıldı. Həmin ayda Ermənistan ilə Azərbaycan arasında atəşkəs elan edildi. Heydər Əliyev atəşkəsə torpaqları azad etmək üçün güclənməkdən, dövləti və ordunu qurmaqdan, xarici sərmayəni cəlb etməkdən ötrü vaxt qazanmaqda vəsətə kimi baxırdı. Elə ona görə də atəşkəsdən sonra Azərbaycan xalqının və dövlətinin tərəqqisi və gələcəyi naminə möhtəşəm bir addım atıldı. 1994-cü il sentyabrın 20-də dünyanın bir sıra böyük ölkələrinin transmilli şirkətləri ilə "Əsrin müqaviləsi" imzalandı. Heydər Əliyev bir-biri ilə didişən, rəqabət aparən ölkələri, transmilli şirkətləri ortaq məxrəcə gətirərək Azərbaycanda əməkdaşlığa cəlb etdi. Bəzi ölkələrdən ərazisinin böyük, əhalisinin sayının çox olmamasına baxmayaraq, Azərbaycan onları bir masa arxasında oturmağa bildi. Soruşulur: ərazisi və əhalisi bir neçə il əvvəlki kimi olan Azərbaycanın dünya siyasətində rolunu artıran, mövqelərini gücləndirən, maraq dairəsinə çevirən amillər hansılardır? Heç şübhəsiz, bu sualın konkret cavabı vardır: Heydər Əliyevin təkə daxili siyasət məsələlərini, xalqın psixologiyasını deyil, dünya işlərini mükəmməl bilməsi, zəkası, uzaqgörənliyi, müdrikliyi, biliyi, bacarığı, qətiyyəti. Təbii sərvət olan neft və qazı Azərbaycanın milli sərvətinə çevirən Heydər Əliyev ölkənin inkişafının açarını mehiz enerji ehtiyatlarında gördü.

"Əsrin müqaviləsi" imzalandıqdan sonra baş verən sui-qəsdlər, dövlət çevrilişi və qiyam cəhdləri Azərbaycanı yolundan döndərə bilmədi. 1994-cü ilin oktyabrında dövlət çevrilişi, 1995-ci ilin martında isə qiyam cəhdi Heydər Əliyevin qətiyyəti və siyasi bacarığı ilə iflasa uğradıldı. Azərbaycan xalqı qanuni hakimiyyəti müdafiə etdi. Çevrilişlərin qarşısının alınmasının Azərbaycan üçün tarixi və ibretamiz əhəmiyyəti oldu. Heydər Əliyev göstərdi ki, Azərbaycan dövlət çevrilişləri üçün sınaq meydanı deyildir, ölkədə güclü dövlət hakimiyyəti vardır. Bununla da silahlı yolla hakimiyyətə gəlmək kimi acı, utanverici təcrübəyə son qoyuldu.

Dövlət çevrilişi və qiyam cəhdlərinin qarşısının alınması digər bir vacib məsələnin həllinə kömək etdi. Məlum olduğu kimi, sabitlik və sabaha ümidlər olmadıqdan xarici ölkələr və donör təşkilatlar Azərbaycana borc vermirdi, sərmayə qoymaqdan çəkinirdilər. Dövlət büdcəsində isə vəsait yox idi. Dövlət çevrilişi və qiyam cəhdlərinin qarşısı alındıqdan, sabitlik yaradıldıqdan sonra Azərbaycana investisiya axını başladı. Yeni neft strategiyası güclü dövlətin qurulmasına, Azərbaycan xalqının daha yaxşı yaşayışını təmin, gələcək inkişafına ciddi təsir edən, ölkənin tərəqqisinin və vətəndaşın rifah halının yaxşılaşdırılmasına yönələn siyasətin başlıca amillərindən biri oldu.

Heydər Əliyev Azərbaycan tarixində digər bir tarixi əhəmiyyətli məsələni həll etdi. Bilindi ki, Azərbaycan xalqı dövlət müstəqilliyini bərpa etsə də hələ dövlətin ana qanunu qəbul edilməmişdi. Bilavasitə onun rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikasının konstitusiyası işlənilib hazırlandı və 1995-ci il noyabrın 12-də referendum yolu ilə qəbul edildi. Müstəqil Azərbaycan Respublikası parlamentinə çoxpartiyalı əsasda seçkilər keçirildi. Bununla da yaxın keçmişin acı qalmaqlı parlament təcrübəsi tarixin arxivinə verildi. Parlament çevrilişlər və dövlət əleyhinə yönəlmiş fəaliyyətləri müdafiə edən deyil, müstəqil dövlət quruculuğunda xüsusi yeri olan bir orqana çevrildi.

İqtisadiyyatın azad bazar tələblərinə uyğun qurulması üçün addımlar atıldı. İslahatlara başlanıldı. İqtisadiyyatda liberallaşma genişləndi. Özəlləşdirilmə həyata keçirildi.

Sabitlik bərqərar edildikdən sonra ölkədə vətəndaş cəmiyyətinə keçid baş verdi. Demokratik islahatlar aparıldı. Çoxpartiyalı sistemin əsasları möhkəmləndirildi. Vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində ciddi tədbirlər həyata keçirildi. "Allahın insana verdiyi canı yalnız Allah ala bilər" fəlsəfəsinə hakim olan Heydər Əliyev Azərbaycan tarixində nəhəng əhəmiyyət daşıyan qərarə imza ataraq ölkədə ölüm hökmünü ləğv etdi.

Azərbaycanın hərbi sistemi quruldu. Ölkəni xarici təcavüzdən qorumağa qadir olan güclü ordu formalaşdırıldı. Hərbi-sənaye kompleksi yaradılmağa başlandı.

Milli ideyaları vahid milli ideologiya olaraq sistemləşdirərək formalaşdıran Heydər Əliyev bütün ölkə vətəndaşlarını azərbaycançılıq əsasında birləşdirdi. Etnik millətçiliyə dayanan yanaşmadan qətiyyətlə imtina edən Heydər Əliyev bütün vətəndaşların şəxsiyyət və rəqəsinə "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı" yazmağın təşəbbüsünü və onu reallaşdıran dövlət xadimi olaraq siyasi milliyətçiliyi, dövlət-millət anlayışına keçidin banisi oldu. Bu, Azərbaycan tarixində görünməmiş nəhəng fəaliyyət və ilk idi.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanın müstəqilliyi tarixində ilk dəfə olaraq anarxiyadan sabitliyə, demokratiyaya, ağır həyat şəraitindən firavan yaşayışa keçid baş verdi. Azərbaycan xalqının sabaha və özünə inamı artdı.

Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı üçün yeni imkanlar yaradıldı. Dünya ölkələri ilə mədəniyyət sahəsində əlaqələr genişləndirildi. Heydər Əliyev xaricdə yaşayan həmvətənlərlə işin qurulması və reallaşdırılması üçün müvafiq qurum yaratdı. Soydaşlarla əlaqələr genişləndirildi. Azərbaycan Respublikası dövlətin onların qürur mənbəyinə çevrildi.

Beynəlxalq əlaqələr və xarici siyasət sahəsində mühüm addımlar atıldı. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasət strategiyasını müəyyənləşdirən Heydər Əliyev dövlətin maraqlarına cavab verən tarazlaşdırılmış xarici siyasət xətti yürütməyə başladı. Heç bir dövlətin və ya dövlətlər qrupunun yanında yer almayan, yalnız özünə milli-dövlət maraqlarını güdən, çoxqütblü siyasət reallaşdıran Azərbaycan dövlətinin strateji müttəfiqləri, strateji tərəfdaşları, tərəfdaşları dəqiqləşdirildi, mehriban qonşuluq münasibətlərini qurmaq üçün addımlar atıldı.

Şaxələndirilmiş ixrac neft boru kəmərləri işə salındı. Bakı – Novorossiysk şimal, Bakı – Supsa ilkin qərb, Bakı – Tbilisi – Ceyhan əsas ixrac neft boru, Bakı – Tbilisi – Ərzurum qaz

linde Heydər Əliyev şəxsiyyəti amili və liderlik keyfiyyəti müstəsna rol oynadı. Separatçıların qadınlar tərəfindən vəd- rərlə qovulması ilə gələcəkdə belə xülyaya düşənlərə bir dərs verildi.

Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində Azərbaycanda dövlət möhkəmləndirildi, ölkə müasirləşmə, modernləşmə üçün hazırlandı. Yaxın illərin təcrübəsi sübut edir ki, yeni müstəqil dövlətlərdə hələ dərin ənənələr formalaşmadığından mürəkkəb anlarda problemlər yaranır. Ona görə də həmin ölkələrdə dövlət rəhbərinin şəxsiyyəti və bacarığı müstəsna aparıcı rol oynayır. Bu baxımdan İlham Əliyevin 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu güclü dövlət, qüdrətli millət siyasətinin davam etdirilməsini istəyən vətəndaşların şansı oldu.

Varislik, Heydər Əliyevin gerçəkləşən arzuları

Azərbaycan xalqının qarşısında dayanan ən böyük vəzifə torpaqları düşmən işğalından azad etmək idi. Seçicilərin böyük əksəriyyətinin səsi ilə İlham Əliyevin prezident seçilməsi ilə Azərbaycan dövlətçiliyi və xalqının tarixində yeni mərhələ başladı. Bu, Azərbaycan Respublikasının müasirləşməsi, modernləşdirilməsi, ərazilərin Ermənistan işğalından qurtarılması uğrunda hazırlıq mərhələsi idi. Həmin məqsədə çatmaqdan ötrü o zamana qədərki Azərbaycan tarixində görünməmiş bir sıra tədbirlər həyata keçirildi. Ölkədə iqtisadi yüksəliş baş verdi. Azərbaycan rəqabətə davamlı bir ölkə oldu, borc alan ölkədən borc verən ölkəyə çevrildi. Yeni iş yerləri açıldı. Xalqın həyat şəraiti yaxşılaşdı. Ölkə-

TAP və TANAP-in həyata keçirilməsi dövlətimizin beynəlxalq mövqelərini möhkəmləndirdi. Bakı – Tbilisi – Qars dəmiryolu işə salındı. Bu və digər amillər Azərbaycanı başlıca vəzifələri yerinə yetirməyə yaxınlaşdırdı.

Nəhayət, 2020-ci il sentyabrın 27-də başlayan 44 günlük Vətən müharibəsində düşmənin məğlub edilməsi, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması ilə Heydər Əliyevin arzuları və vəsiyyəti həyata keçirildi. Qələbdən ötən qısa müddət ərzində Azərbaycan dövləti işğaldan azad edilmiş ərazilərin dirçəldilməsinə heç bir xarici yardım olmadan başladı. Yeni hava limanları, ağıllı kəndlər tikildi, məcburi köçkünlər dədə-baba torpaqlarına planlı şəkildə köçürülməyə başladılar. İşlər indi də davam etdirilir.

İbrət dərsləri

30 ilin zirvəsindən baxıldıqda 15 iyun tarixindən ibrət alınası bir çox məsələlər vardır. **Birincisi**, demokratiyanı bərqərar etmək üçün, ilk növbədə, dövlət olmalıdır. Zəif dövlət hakimiyyəti və anarxiya olan yerdə demokratik cəmiyyət qurmaq, insanın ali yaşamaq hüququnu təmin etmək mümkün deyildir. Anarxiya, xaos və başıpozuqluq demokratiya ilə ziddiyyət təşkil edir.

İkincisi, xalq dövləti idarə edən hakimiyyət sükənini heç bir zaman naşı, populist adamlara, millət-dövlət maraqlarını düzgün müəyyənləşdirə bilməyən, çətin anlarda qaçıb gizlənən şəxslərə etibar etməməlidir. Hakimiyyətə küçükdən gəlmək cəhdlərinə imkan vermək olmaz.

Üçüncüsü, Azərbaycan xalqının inkişafının və qarşısına qoyduğu məqsədlərə çatmasının, tərəqqinin, rifahının və demokratiyanın təməlinde

boru kəmərlərinin əsası qoyuldu. Bu boru kəmərləri təkə iqtisadi deyil, eyni zamanda Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq mövqelərini möhkəmləndirən, müstəqilliyini gücləndirən, xalqın maddi rifah halını və mənəvi-psixoloji ruhunu yüksəldən amillər oldular. Azərbaycanın xarici ölkələrdən enerji asılılığına son qoyuldu.

Heydər Əliyevin bacarıqlı əməkdaşlıq fəaliyyəti nəticəsində Böyük İpək Yolu bərpa edildi. Şərqlə Qərbi birləşdirən, təkə iqtisadi-ticarət deyil, eyni zamanda böyük siyasi və strateji əhəmiyyət daşıyan TRASEKA proqramı reallaşdırıldı. Mərkəzi Asiyanın yeni müstəqil dövlətləri Azərbaycan üzərindən qərbə çıxış əldə etdilər. Onların geosiyasi mövqeyi gücləndi. Dünya ticarət yolları üzərində əlaqələndirici qovşaq ölkələrdən biri olan Azərbaycanın dünyanın mərkəzlərindən birinə çevirən Bakı – Tbilisi – Qars dəmiryolu layihəsi və onun həyata keçirilməsi üçün hazırlıqlara başlanılması müstəsna tarixi əhəmiyyət daşıyan hadisə idi. Beynəlxalq mövqeləri möhkəmlənən, Avropa ilə Asiyanın qovşağında yerləşən və əhəmiyyəti artan Azərbaycan Şərqlə Qərb arasında etibarlı körpü rolunu oynamağa başladı.

Problemlər necə həll edildi?

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin itirilməsinin və ölkənin parçalanmasının qarşısını xalqa arxalanaraq top-tüfəngsiz, qan tökmədən alan Heydər Əliyev böyük uzaqgörənliklə ən vacib problemləri həll etdi. Xalq isə ona etibar etdi və inandı. Problemlərin həl-

də müasir texnologiyalar tətbiq edildi. Güclü hərbi-sənaye kompleksi yaradıldı. Azərbaycan beynəlxalq silah satış sərği-yarmarkalarının iştirakçısı oldu. Silahlı Qüvvələr dünyanın qabaqcıl ordularının cərgəsində yer aldı. Xalqın özünəinamı artdı və milli ruhu yüksəldi. Etnik və dini xoşgörünün, tolerantlığın hakim olduğu Azərbaycan model bir ölkə halına gəldi. Prezident İlham Əliyevin planetar təfəkkürü və yürütdüyü uğurlu siyasət sayəsində Azərbaycan Respublikasının BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilməsi ilə millətin və dövlətin tarixində qürurverici bir ilk yaşandı. Dövlət başçısının Təhlükəsizlik Şurasının iclasına sədrlik etməsi, dünya problemlərini gündəliyə gətirərək mümkün həlli yollarını göstərməsi diplomatiya tarixinin parlaq səhifələrindən biridir.

Azərbaycan enerji, nəqliyyat və informasiya təhlükəsizliyini təmin etdi. Kosmos klubunun üzvü olmaqla millətin tarixində yeni bir ilk yaradıldı. Məqsədə çatmaqdan ötrü "yumşaq güc"ün imkanlarından istifadə edildi. Musiqi yarışması olsa da Avroviziya müsabiqəsinin ilk dəfə olaraq Azərbaycanda mükəmməl bir şəkildə keçirilməsi ilə ölkənin xəritədə axtarılmasına son qoyulması əhəmiyyətli hadisələrdən biri idi. Bunun ardınca Birinci Avropa Oyunları və İslam Həmrəyliyi Oyunları keçirildi.

2016-cı ilin apreldə aparılan uğurlu hərbi əməliyyat nəticəsində işğal altındakı ərazilərin bir hissəsi düşməndən azad edildi.

sabitlik, güclü dövlət və qüdrətli rəhbər dayanır.

Dördüncüsü, rəhbərlik ilə xalq arasında sıx birlik, hakimiyyətin qanadları arasında faydalı əməkdaşlıq daim qorunmalıdır.

Bəşincisi, fikir müxtəlifliyinin və ziddiyyətlərin mövcud olması demokratik cəmiyyətlərə xas bir əlamət olduğundan onlar qarşılıqlara, toqquşmalara gətirilməməli, küçələrdə, meydanlarda zor gücünə həll edilməməli, problemlər masa arxasında çözülməli, ideyaların hansının daha real və çox fayda verəcəyi əsas götürülməlidir.

***

Azərbaycan xalqı mövcud olduqca dövləti güclü və qüdrətli etmək istəyən, qarşıya çıxan problemləri həll etməyə çalışan rəhbərlər daim Heydər Əliyevin milli dövlətçilik, dövlət milliyətçiliyi irsinə müraciət edəcəklər. Beləliklə, Azərbaycan dövləti mövcud olduqca Heydər Əliyevin güclü milli dövlətçiliyə dair ideya-nəzəri irsi də yaşayacaqdır.

Ötən illərin təcrübəsi göstərdi ki, sabitlik, güclü hakimiyyət və qüdrətli rəhbər olanda Azərbaycan qarşıya qoyduğu məqsədlərə çatır. Bunu Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan qələbə bir daha sübut etdi. Bütün bunlar ondan xəbər verir ki, Azərbaycan xalqının gözəl gələcəyi vardır.

Musa QASIMLI,
Milli Məclisin Dəputatı,
AMEA-nın müxbir üzvü,
professor